

بازارشناسی: هندوستان

میترا رحمانی و محمد رضا عابدین

(فوق لیسانس اقتصاد، عضو هیئت علمی موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی)

در این مقاله، ابتدا ساختار اقتصادی ظرفیت های کشور هند مورد بررسی قرار گرفته و سپس تصویری از روابط اقتصادی بین این کشور و ایران ارائه شده است.

۱- مقدمه

تمدن شبه قاره هند، یکی از قدیمی ترین تمدن های جهان است که سابقه آن به ۵۰۰۰ سال پیش باز می گردد. این دره حاصلخیز از گذشته های بسیار دور مورد توجه سایر ملل و اقوام بوده و در برهه های مختلف زمان نیز با مهاجرت و یا هجوم آن ها مواجه گشته است. اقوام آریایی حدود ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح از نواحی شمال غرب وارد آن شدند. ترکیب دو قوم آریایی و ساکنین اولیه هندی، فرهنگ سنتی هندیان را به وجود آورده است.

اعراب در قرن ۸ میلادی، ترک ها در قرن ۱۲ میلادی و اروپائیان در قرن ۱۵ میلادی به ترتیب وارد این کشور شده و فرهنگ آن را دچار تحولاتی نموده اند. ایرانیان نیز در زمانی کوتاه و در دوره نادر شاه حاکمیت این کشور را در اختیار گرفتند و غنایم قابل توجهی نیز به دست آوردند. آخرین کشوری که در قرن نوزدهم حاکمیت آن را به دست گرفته کشور پادشاهی بریتانیا بود. اما پس از جنگ جهانی دوم و در سال ۱۹۴۷ مبارزه علیه استعمار بریتانیا تحت رهبری گاندی و جواهر لعل نهرو منجر به دستیابی هند به استقلال گردید. استقلال هند با تقسیم این شبه قاره به دو کشور سکولار (غیر مذهبی) هند و کشور اسلامی پاکستان هم زمان گردید. اما این استقلال هیچگاه روی آرامش را به خود ندید و از آن زمان تاکنون جنگ های مستمری بین این دو کشور روی داده

است. در نتیجه بروز جنگ سوم بین آن ها در سال ۱۹۷۱ پاکستان شرقی به صورت کشور جدید بنگلادش سر بر آورد. شبه قاره هند، طی دهه های اخیر با تغییر و تحولات پر نوسانی مواجه بوده که عملاً کشورهای منطقه جنوب آسیا را با مسائل و مشکلات گوناگونی مواجه کرده است. این مساله باعث شده به رغم کسب استقلال، این کشورها نتوانند در اندیشه توسعه فراخور خویش باشند. از جمله کشور هند، در این سال ها بخش مهمی از قوای خود را بر روی کشمکش مستمر با پاکستان بر روی منطقه مورد مناقشه کشمیر متمرکز نموده است. علاوه بر آن هند باید مشکلات داخلی فراوانی چون اضافه جمعیت بیش از حد کشور، مسائل زیست محیطی، فقر

گسترده و مخاصمات قومی. مذهبی را نیز حل و فصل نماید تا بتواند به تدریج فرآیند توسعه را طراحی نماید.

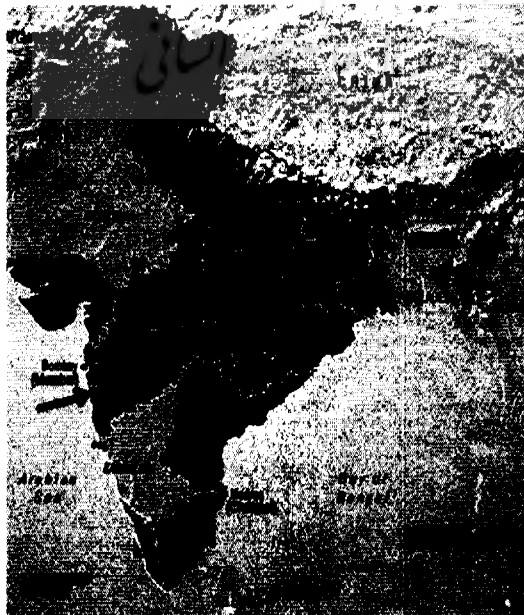
هندوستان با مساحتی حدود ۲ برابر ایران، جمعیتی حدود ۱۵ برابر جمعیت ایران را در خود جای داده است. این سرزمین که اقلیمی متنوع دارد (آب و هوای موسمی استوایی در جنوب تا آب و هوایی ملایم در شمال)، گاه با مصائب طبیعی همچون خشکسالی، سیلاب، طوفان های سخت و زمین لرزه مواجه است. قوم هندوآریایی حدود سه چهارم جمعیت این کشور را به خود اختصاص داده، لیکن در حال حاضر زبان مادری تنها ۳۰ درصد جمعیت این کشور هندی است. از زمان سیطره بریتانیا بر این کشور، فرهنگ هندوستان دچار تغییر شده و در حال حاضر زبان رسمی این کشور در ارتباطات ملی، سیاسی و تجاری: زبان انگلیسی است.

۲- ساختار اقتصادی هند

۱-۲- روند توسعه

همانطور که پیشتر بیان شد، هندوستان به عنوان بزرگترین کشور جنوب آسیا با مشکلات گوناگون اقتصادی و جمعی مواجه است. به نظر می رسد هند به عنوان دومین کشور پر جمعیت دنیا، باید از ظرفیت های بالقوه فراوانی جهت نیل به اهداف توسعه اقتصادی و ایفای نقش مهم در صحنه جهانی برخوردار باشد. لیکن این کشور نیز مانند سایر کشورهای منطقه جنوب آسیا، کشوری در حال توسعه و از برخی جهات مواجه با بزرگترین مشکلات (در مقایسه با کشورهای جهان) می باشد. به طوری که این جمعیت گسترده اقتصاد را فلج

نموده و قریب به یک چهارم آن ها آنچنان فقیر هستند که به سختی قادر به تامین حداقل نیازهای معیشتی خود می باشند. دوگانگی اقتصادی در این کشور به شدت نمود دارد، به گونه ای که اقتصاد آن ترکیبی از ساختار سنتی (روستاهای دارای کشاورزی سنتی و صنایع دستی) و ساختار مدرن (کشاورزی مدرن) است. همچنین این کشور از صنایع مدرن و انبوهی از خدمات حمایتی برخوردار می باشد. به رغم تمام موارد ذکر شده این کشور توانسته طی دهه های اخیر، وضعیت اقتصادی خود را تا حدودی بهبود بخشد. نرخ رشد اقتصادی از سال ۱۹۷۰ به بعد رشد محسوسی داشته است، فقر کاهش یافته و شاخص های اجتماعی با بهبودهایی مواجه شده است.

متوسط سن امید به زندگی از ۴۹ سال به ۶۳ سال رسیده، نرخ مرگ و میر کودکان به نصف کاهش یافته و میزان ثبت نام کودکان در مدارس از ۶۸ درصد در دوره ۹۳-۱۹۹۲ به ۸۲ درصد در انتهای دهه افزایش یافته است. این کشور با برخورداری از نیروی کار تحصیل کرده انگلیسی زبان، توانسته به یک صادرکننده مهم در زمینه خدمات نرم افزاری و نیروی کار برنامه نویسی تبدیل شود. این امر چشم انداز روشنی را برای کشور هند رقم می زند زیرا بخش فن آوری اطلاعات می تواند به عنوان یک محرک قوی برای رشد سایر بخش های اقتصادی عمل نماید. هر چند هندوستان توانسته با ایجاد اصلاحات گوناگون در زمینه کاهش دخالت دولت در فعالیت های گوناگون اقتصادی همچون واردات و سرمایه گذاری خارجی، رشد اقتصادی پایداری در حد ۶ درصد را از سال ۱۹۹۰ برای خود به ارمغان آورد، اما این روند با کشمکش های سیاسی و فرهنگی مردم این کشور تهدید می شود. به نظر می رسد دولت این کشور جهت کسب اطمینان بیشتر از پایداری رشد و توسعه اقتصادی، باید اقدامات جدی و عملی را در این زمینه صورت دهد.

۲-۲- بخش های اقتصادی

همانطور که بیان شد، این کشور با دوگانگی شدید اقتصادی مواجه است اما به طور کلی بخش عظیمی از جمعیت در روستاها و بر سر مزارع کوچک مشغول فعالیت اند. دانستن این نکته که ۶۰ درصد نیروی کار ۴۰۶ میلیون نفری (۱۹۹۹) این کشور صرفاً در ایجاد ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی (که توسط بخش کشاورزی ایجاد می شود) فعالند، عمق فقر بخش عظیمی از مردم هند را روشن تر می سازد. کشاورزان هندی بیشتر در زمینه تولید برنج، گندم، دانه های روغنی، کتان، کنف، چای، نیشکر و سیب زمینی و نگهداری از گاو، بوفالو، گوسفند، بز، ماکیان و ماهیگیری مشغول به کار هستند. ۶۶۶ میلیارد دلار تولیدات صنعتی هندوستان (برآورد سال ۲۰۰۲ براساس برابری قدرت خرید) که یک - چهارم تولید ناخالص داخلی این کشور را شامل می شود، بیشتر فرآورده هایی چون منسوجات، مواد شیمیایی، فرآورده های غذایی، فولاد، تجهیزات حمل و نقل، سیمان، مواد مصرفی، نفت، ماشین آلات و نرم افزار را در بر می گیرد که اشتغال ۱۷ درصد از جمعیت را به خود اختصاص داده است.

اما بخش خدمات به عنوان بزرگترین بخش اقتصادی هند، نیمی از کل تولید ناخالص داخلی کشور را در بر می گیرد. توجه به این نکته که این میزان ارزش افزوده توسط کمتر از نیمی از جمعیت (۲۳ درصد در سال ۱۹۹۹) ایجاد می شود نشان دهنده بهینه بودن متوسط شرایط معیشتی شاغلان بخش خدمات این کشور است.

این کشور یکی از دارندگان منابع نفت خام و گاز طبیعی در جهان است که با عنایت به کمتر یا مساوی بودن میزان تولید نسبت به مصرف داخلی، هیچگونه صادراتی به جهان نداشته و وارد کننده نفت خام می باشد. هر چند دولت هند با ۴۸/۳ میلیارد دلار درآمد و ۳۰ میلیارد دلار کسر بودجه در سال مالی ۲۰۰۱-۲۰۰۲ بزرگترین دولت را در میان کشورهای منطقه داشته، اما بودجه این دولت بسیار کمتر از کشورهای مزبور بوده و در سال ۲۰۰۲ حدوداً ۵/۴ درصد تورم داشته است.

۳- تجارت خارجی هند

کشور هندوستان با در اختیار داشتن قریب به ۱۵ درصد جمعیت دنیا، رقمی نزدیک به یک درصد تجارت جهانی (مجموع صادرات و واردات جهانی) را به خود اختصاص داده است. این کشور در سال های متمادی با کسری تراز تجاری

مواجه بوده است. با توجه به صادرات ۳۳/۶ و واردات ۴۹/۶ میلیارد دلاری این کشور در سال ۲۰۰۰، هند با کسری معادل ۶ میلیارد دلار در تراز تجاری مواجه بوده که این رقم در سال ۲۰۰۱ به ۹/۳ میلیارد دلار افزایش یافته است. این وضعیت با در نظر گرفتن بدهی ۱۰/۶ میلیارد دلاری هند (برآورد سال ۲۰۰۱) اوضاع را وخیم تر می نماید.

۱-۳- کالاهای عمده تجاری

کشور پر جمعیت هندوستان در صدور محصولات نساجی (منسوجات و پوشاک)، محصولات چرمی، مواد معدنی و مواد غذایی تازه دارای تخصص برای صادرات می باشد. از این نظر، عمده کالاهای صادراتی این کشور در سال ۲۰۰۱ را فرآورده های نساجی (پارچه و پوشاک زنانه و مردانه)، جواهرات (از جمله الماس)، کالاهای صنعتی، شیمیایی، چرم و فرآورده های نفتی تشکیل می داده است. از سوی دیگر هندوستان از جمله کشورهای وارد کننده خالص نفت خام است که ارزش آن در سال ۲۰۰۰ به ۱۴/۷ میلیارد دلار بوده است. طلا، جواهر و الماس، ماشین آلات، مواد شیمیایی و کودها از دیگر کالاهای وارداتی هند محسوب می گردد. این کالاها به ویژه در سال های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ از جمله اقلام اصلی مورد نیاز این کشور بوده که از سایر کشورها تامین شده است.

۲-۳- شرکای عمده تجاری

علاوه بر ایالات متحده آمریکا، چند کشور اروپایی و آسیایی بزرگترین بازار کالاهای هندی و نیز اصلی ترین تامین کنندگان نیازهای هند محسوب می شوند.

در سال ۲۰۰۱ معادل ۲۲/۵ درصد از صادرات هند به کشور ایالات متحده صورت پذیرفته است. این کشور در صدر جدول کشورهای وارد کننده کالا از هند قرار دارد. ایالات متحده الماس و جواهرات، پوشاک و سایر کالاهای مورد نیاز خود را از هندوستان تامین کرده است. انگلستان و امارات متحده عربی هریک با ۵/۱ درصد، هنگ کنگ ۴/۵ درصد، آلمان ۴/۳ درصد و چین ۴/۱ درصد در مقام های بعدی کشورهای وارد کننده کالا از هندوستان قرار دارند.

هر چند ترکیب قاره ای واردات هند به لحاظ درصد و کشورهای مرتب شده در لیست مبادی وارداتی کالای این کشور متفاوت است اما ایالات متحده با ۷/۱ درصد سهم به عنوان اولین مبدأ وارداتی محسوب می شود. بلژیک با ۶/۷ درصد، چین، سنگاپور و انگلستان نیز هریک با ۴/۶ درصد سهم در رده های بعدی تامین نیازهای وارداتی شبه قاره هند در سال ۲۰۰۱ قرار گرفته اند.

۳-۳- سیاست تجاری

سیاست های تجاری هند توسط وزارت بازرگانی و صنایع و با مشورت سایر وزارتخانه های این کشور تدوین می شود. همچنین بعضی سازمان های مستقل و خصوصی نیز در این زمینه به دولت مشورت می دهند.

هند در برابر تمامی اعضای WTO حداقل نرخ تعرفه MFN را اعمال می نماید. به همین سبب این کشور در تعداد اندکی از موافقتنامه های منطقه ای عضویت دارد که از آن جمله می توان به همکاری منطقه ای جنوب آسیا (SAARC) و موافقتنامه تجارت ترجیحی مربوطه (SAPTA) و نیز موافقتنامه بانکوک اشاره نمود. این کشور همچنین با چند کشور همسایه خود از جمله نپال و بنگلادش دارای موافقتنامه تجاری دوجانبه است.

به ۴۸/۶ روپیه برای هر دلار در سال ۲۰۰۲ تنزل یافته است. روند کاهش مزبور طی دوره حفظ شده و ارزش آن در سال ۱۹۹۹ معادل ۴۳/۸، در سال ۲۰۰۰ معادل ۴۴/۹ و در سال ۲۰۰۱ معادل ۴۷/۲ روپیه برای هر دلار بوده است.

۳-۵- تجارت ایران و هند

تجارت ایران و هند طی سال های ۲۰۰۳-۱۹۹۹، همواره با تراز منفی تجاری برای ایران مواجه بوده است. مقدار کسری تراز تجاری مزبور بین ۶۷ تا ۳۱۰ میلیون دلار طی دوره در نوسان بوده است.

۳-۱۵- صادرات ایران به هند

متوسط صادرات سالیانه ایران به هند طی دوره مورد بررسی نزدیک به ۱۸۰ میلیون دلار در سال بوده که تنها یک ششم آن کشاورزی و بقیه مواد معدنی و صنعتی بوده است. هر چند ارزش صادرات کشور در این سال ها با نوساناتی مواجه بوده، لیکن روند آن به طور عمومی فزاینده بوده است.

مهمترین صادرات ایران به هند طی سال های مزبور گروه محصولات شیمیایی (۰۶) بوده که به طور متوسط یک سوم صادرات کشور به هند طی این دوره را شامل می شده است. دو گروه کالایی محصولات معدنی و ماشین آلات- وسایل مکانیکی به ترتیب با ۲۷ و ۲۱ درصد سهم از صادرات کشور طی این دوره

هند در سال ۱۹۹۸ عمده سیاست های تجاری و سرمایه گذاری خود را تثبیت نموده و پس از آن تغییر مهمی در آن صورت نداده است. در مجموع، نرخ های تعرفه که نسبتاً بالا هستند از ۳۵/۳ درصد در سال مالی ۹۸-۱۹۹۷ با اندک کاهش به ۳۲/۳ درصد در سال مالی ۲۰۰۱-۲ رسیده است.

دولت این کشور اعلام کرده قصد دارد تا سال ۲۰۰۴، اقدام به کاهش نرخ های تعرفه و ساده سازی آن در قالب دو گروه ۱۰ درصدی برای مواد خام، کالاهای واسطه ای و تجهیزات و ۲۰ درصدی برای محصولات نهایی نماید.

از دیدگاه بخشی، بخش کشاورزی بیشتر بر اساس هدف عرضه داخلی و دستیابی به خودکفایی مورد توجه قرار گرفته است. به همین منظور انواع ابزارهای کنترلی بر واردات و صادرات مانند تعرفه ها، تجارت دولتی استفاده می شوند. به طوری که متوسط نرخ تعرفه ها از ۳۵ درصد در ۸-۱۹۹۷ به ۴۱ درصد در ۲-۲۰۰۱ افزایش یافته است. نرخ تعرفه محصولات صنعتی در حد بالا و در میزان ۳۲/۵ درصد در سال ۲۰۰۱-۲ باقی مانده، هر چند که حذف قیود واردات در این بخش به باز شدن بیشتر بازار این کشور انجامیده است.

۳-۴- نرخ ارز

روپیه هندوستان نیز به لحاظ تغییر در ارزش وضعیت کمابیش مشابهی با سایر کشورهای جنوب آسیا داشته و از ۴۱/۳ روپیه برای هر دلار در سال ۱۹۹۸

جدول ۱- صادرات ایران به هند طی دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹ (هزار دلار)

شرح	کد تعرفه	شرح تعرفه	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳
کل کالاها							
۱۲۸۵۵۶							
محصولات بخش کشاورزی							
۱۳۶۵۴							
کالاهای گروههای	۰۱	محصولات حیوانی	۰	۵۵	۴۴۰	۰	۲۱۱
	۰۲	محصولات نباتی	۱۳۶۵۴	۱۶۱۳۶	۴۹۳۵۴	۳۹۵۹۱	۲۷۳۹۵
محصولات بخش غیر کشاورزی							
۱۱۴۹۰۲							
گروههای کالایی	۰۵	محصولات معدنی	۴۷۶۵۰	۳۲۳۴۸	۴۳۱۵۳	۲۵۴۲۱	۸۸۴۳۸
	۰۶	محصولات شیمیایی	۲۴۵۴۰	۵۵۱۱۰	۶۲۳۲۵	۵۸۲۹۲	۷۵۳۳۵
	۰۷	محصولات پلاستیکی	۷۸۶	۳۶۱	۶۲۲	۳۶۹۷	۴۷۳۹
	۰۸	پوست و محصولات پوستی	۷۹۰	۳۹۲۰	۳۷۸۳	۴۹۸	۱۵۱۱
	۱۰	کاغذ و محصولات کاغذی	۰	۱۷۷	۱۶۴	۴۶۱	۲۷۳۱
	۱۱	مواد نسجی و محصولات آن	۷۴	۱۲۱	۶۶۲	۱۵۶۴	۴۰۰۲
	۱۳	محصولات از سنگ	۱۲	۷۴	۸۹	۳۷۱	۳۸۳
	۱۵	فلزات معمولی و مصنوعات	۳۱۰۵۰	۳۴۰۳۴	۲۰۶۹۴	۴۱۰۳۵	۶۲۵۴۴
	۱۶	ماشین آلات و وسایل مکانیکی	۰	۱۴۸	۱۴۸	۸۳۶	۵۷۸
	اقلام عمده	۲۷-۹۰۰	نفت خام و روغن خام حاصل از مواد معدنی فیری	۳۵۹۳۰	۰	۰	۰
۲۸۱۴۱۰		آمونیاک بدون آب	۰	۱۲۰۳۳	۲۰۲۲۲	۲۵۰۰۵	۲۰۰۳۵
۷۶۰۱۱۰		آلومینیوم غیرمزوج	۵۱۲۶	۱۶۴۰۸	۳۰۴۷	۲۸۲۸۷	۳۷۹۱۹
۰۷۱۳۲۰		نخود رسمی	۲۸۴	۰	۲۵۳۳۲	۲۸۱۴۳	۱۸۳۰۱
۲۷۰۷۵۰		مخلوط های هیدروکربورهای بودار-سایر	۰	۰	۱۱۴۹۹	۰	۱۴۶۲۶

منبع: PC/TAS، ۲۰۰۴

حیوانات زنده، محصولات حیوانی	قسمت تعرفه‌ای اول
محصولات نباتی	قسمت تعرفه‌ای دوم
چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا نباتی؛ فرآورده‌های حاصل از تفکیک آنها؛ چربی‌های خوراکی آماده و موم‌های حیوانی یا نباتی	قسمت تعرفه‌ای سوم
محصولات صنایع غذایی؛ نوشابه‌ها؛ آبگون‌های الکلی و سرکه‌ها؛ توتون و تنباکو و بدل ساخته از آنها	قسمت تعرفه‌ای چهارم
محصولات معدنی	قسمت تعرفه‌ای پنجم
محصولات صنایع شیمیایی یا صنایع وابسته به آن	قسمت تعرفه‌ای ششم
مواد پلاستیکی، کائوچو و اشیاء ساخته شده از آنها	قسمت تعرفه‌ای هفتم
پوست، چرم، پوست‌های نرم و اشیاء ساخته شده از این مواد؛ اشیاء زین و برگ‌سازی؛ لوازم سفر؛ کیف‌های دستی محفظه‌های همانند؛ اشیاء ساخته شده از روده به استثنای نخ ساخته شده از احشا کرم ابریشم	قسمت تعرفه‌ای هشتم
چوب و اشیاء چوبی؛ ذغال چوب و اشیاء چوب پنبه‌ای، مصنوعات حصیربافی یا سیدبافی	قسمت تعرفه‌ای نهم
خمیر چوب یا سایر مواد الیافی سلولزی؛ کاغذ یا مقوای بازیافتی کاغذ و مقوا	قسمت تعرفه‌ای دهم
مواد نسجی و مصنوعات از این مواد	قسمت تعرفه‌ای یازدهم
کفش، کلاه، چتر، عصا، شلاق، پر، موی انسان و گل آماده و اشیاء ساخته شده از این مواد	قسمت تعرفه‌ای دوازدهم
مصنوعات از سنگ، گچ، سیمان، پنبه نسوز، میکا یا از مواد همانند؛ مصنوعات سرامیک؛ شیشه و مصنوعات از شیشه	قسمت تعرفه‌ای سیزدهم
مروارید طبیعی یا پرورده، سنگهای گرانبها یا نیمه گرانبها، فلزات دارای روکش یا پوشش از فلزات گرانبها و اشیاء ساخته شده از این مواد	قسمت تعرفه‌ای چهاردهم
فلزات معمولی و مصنوعات آنها	قسمت تعرفه‌ای پانزدهم
ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی، ادوات برقی، اجزا و قطعات آنها، دستگاههای ضبط و پخش صوت و تصویر تلویزیون و اجزا و قطعات و متفرعات آنها	قسمت تعرفه‌ای شانزدهم
وسایل نقلیه زمینی و هوایی و آبی و تجهیزات ترابری مربوط به آنها	قسمت تعرفه‌ای هفدهم
آلات و دستگاه‌های اپتیک، عکاسی، سینما توگرافی، سنجش، کنترل، دقت سنجی؛ آلات و دستگاه‌های طبی-جراحی؛ اشیاء صنعت ساعت‌سازی؛ آلات موسیقی؛ اجزا و قطعات و متفرعات آنها	قسمت تعرفه‌ای هجدهم
اسلحه و مهمات، اجزا و قطعات و متفرعات آنها	قسمت تعرفه‌ای نوزدهم
کالاها و مصنوعات گوناگون	قسمت تعرفه‌ای بیستم
اشیاء هنری، اشیاء کلکسیون یا عتیقه	قسمت تعرفه‌ای بیست‌ویکم

در مقام‌های بعدی قرار می‌گیرند (جول ۱).

۲-۲۵-۳ واردات ایران از هند

متوسط واردات سالیانه ایران از هند طی دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹ نزدیک به ۴۶۰ میلیون دلار در سال بوده که نیمی از آن را محصولات معدنی، ۵ درصد از آن را محصولات کشاورزی و بقیه را سایر کالاها می‌مورد نیاز کشور شامل کالاهای صنعتی و سایر تشکیل می‌دهد. روند سالیانه و کلی واردات ایران از این کشور طی دوره مورد اشاره همواره صعودی بوده و از ۱۹۵ میلیون دلار به ۹۴۵ میلیون دلار در سال ۲۰۰۳ رسیده است. مهمترین گروه کالای

کالاهایی چون نفت خام و روغن خام حاصل از مواد معدنی قیری (کد ۲۷۰۹۰۰)، آمونیاک بدون آب (کد ۲۸۱۴۱۰)، آلومینیوم غیرمزوج (۷۶۰۱۱۰)، نخود رسمی (کد ۰۷۱۳۲۰) و مخلوط‌های هیدروکربورهای بودار-سایر (۲۷۰۷۵۰) که به ترتیب ۲۰، ۱۱، ۱۰، ۱۰ و ۷ درصد از کل صادرات کشور به هند طی سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ را به خود اختصاص داده‌اند، در صدر کالاهای مورد تقاضای هند از ایران بوده است (جول ۱).

جدول ۲_ واردات ایران از هند طی دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹ (هزار دلار)

شرح	کد تعرفه	شرح تعرفه	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	
کل کالاها								
محصولات بخش کشاورزی								
گروه‌های کالایی	۰۱	محصولات حیوانی	۴۹۳۳	۴۰۹۸	۲۵۰۷۱	۸۲۶۰	۱۹۹۹۳	
	۰۲	محصولات نباتی	۱۴۰۸۷	۱۰۱۷۱	۱۲۷۸۷	۱۱۵۲	۱۰۶۷	
	۰۳		۱۸۳	۷۱۲	۸۰۳	۷۰۶	۱۷۳۱۱	
	۰۴		۲۸۲۳۸	۵۱۰۰	۱۵۶	۴۴۸۴	۱۲۵۰	
محصولات بخش غیر کشاورزی								
گروه‌های کالایی	۰۵	محصولات معدنی	۴۴۶۷۵	۴۰۶۱۴	۲۴۷۳۴۳	۲۷۰۴۰۳	۵۹۸۹۵۴	
	۰۶	محصولات شیمیایی	۵۳۸۳۲	۶۱۶۶۲	۷۳۲۸۹	۵۶۱۴۹	۸۸۸۸۲	
	۰۷	محصولات پلاستیکی	۴۳۱۳	۵۷۳۹	۶۴۱۱	۶۷۷۲	۷۲۹۲	
	۰۸	پوست و محصولات پوستی	.	.	.	۲۱۰۶	۱۸۲۴۲	
	۰۹	چوب و محصولات چوبی	۱۲	۱۲	.	.	۶۳	
	۱۰	کاغذ و محصولات کاغذی	۱۹۴۶	۴۷۹۱	۴۰۴۱	۶۲۲۹	۳۶۵۹	
	۱۱	مواد نسجی و محصولات آن	۶۴۵۶	۱۲۱۲۶	۱۵۱۱۰	۱۴۲۴۱	۱۵۹۸۰	
	۱۳	محصولات از سنگ	۱۰۳۱	۷۹۳	۱۵۲۵	۲۰۰۲	۳۵۳۵	
	۱۵	فلزات معمولی و مصنوعات	۱۰۷۱۴	۲۸۳۲۳	۴۵۹۰۲	۶۸۰۸۸	۱۳۱۵۹۹	
	۱۶	ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی	۱۹۸۳۶	۳۰۰۸۳	۳۰۷۱۵	۴۱۸۵۱	۵۰۸۱۵	
	۱۷	وسایل نقلیه	۴۸۰۰	۴۱۴۳	۵۵۷۲	۴۲۳۵	۴۳۲۸	
	۱۸	آلات و دستگاههای دقیق	۱۷۳	۵۱۳	۷۶۵	۲۱۳۵	۱۸۹۷	
	۲۰	کالاها و مصنوعات گوناگون	۲۹۵	۱۲۲۱	۳۸۶	۲۰۹	۲۴۶	
	اقلام عمده	۲۷۱۰۰۰	نفت خام و روغن خام حاصل از مواد معدنی قیری-سایر	۶۷۷	۲۸۷۹	۲۲۲۹۳۲	۲۶۰۲۴۲	۵۹۷۱۶۹
		۲۶۰۱۱۱	سنگ آهن به هم فشرده‌نشده	۳۳۶۵۷	۳۵۵۸۳	۲۴۰۲۴	۷۷۹۱	.
		۷۲۱۰۴۹	محصولات تخت نوردشده-سایر	۶۲۲	۷۱۰۱	۱۸۳۸۲	۳۳۴۶۷	۲۲۶۷۴
		۷۲۰۸۳۶	محصولات تخت نوردشده-به ضخامت بیش از ۱۰ میلیمتر	.	۶۱۹۱	.	.	۲۲۵۰۰
		۷۳۰۶۱۰	لوله از نوعی که برای خطوط نفت یا گاز به کار می‌رود	.	.	.	۱۲۹۱	۲۳۸۷۷

منبع: PC/TAS, ۲۰۰۴

که ترکیب کالایی صادرات کشور i (برای تمام مقاصد یا جهان) شبیه به ترکیب کالایی واردات کشور j (از تمام مبادی یا جهان) است. یک زاویه بزرگ نشان می‌دهد که ساختار صادرات کشور i و ساختار واردات کشور j غیر مشابهند (یعنی قابلیت انطباق ندارند). بزرگی زاویه بین دو بردار کالا به طور متداول بر حسب کسینوس اندازه گیری می‌شود. (۱)

به گفته آلن، کسینوس این زاویه به صورت زیر تعریف می‌شود: (۲)

$$\text{Cos}_{ij} = \frac{e_i \cdot m_j}{|e_i| |m_j|}$$

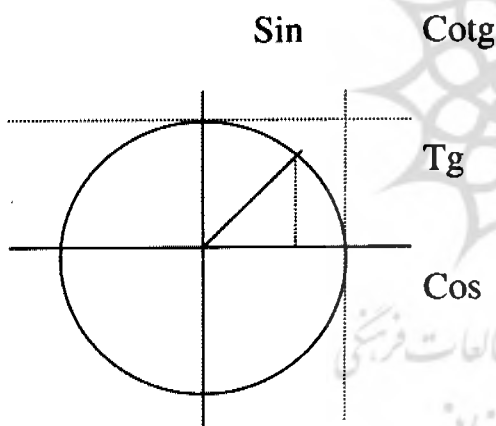
$$\text{Cos}_{ij} = \frac{\sum_k E_{ik} M_{jk}}{\sqrt{\sum_k E_{ik}^2 \sum_k M_{jk}^2}}$$

E_{ik} : صادرات کشور i از کالا k به جهان

M_{jk} : واردات کشور j از کالا k از جهان (۳)

باتوجه به فرمول، اگر ترکیب کالایی صادرات کشور i با واردات کشور j یکسان باشد، یعنی دو بردار تنها در یک اسکالر اختلاف داشته باشند: $\text{Cos}_{ij} = 1$ ، $(e_i = \lambda m_j)$ خواهد بود.

شکل (۱) دایره مثلثاتی (۴)

این حالت نشان دهنده درجه اکمال کامل است، یعنی الگوهای کالایی کشور صادرکننده و واردکننده دقیقاً شبیه به هم می‌شود. اگر برای تمام k ها، $E_{ik} = \lambda M_{jk}$ یا هر دو صفر باشد، واضح است که تجارت از i به j ممکن نیست، یعنی بردارهای e_i و m_j برهم عمودند. بدین ترتیب $\text{Cos}_{ij} = 0$ خواهد بود و هیچ درجه تکمیلی وجود ندارد. بنابراین کسینوس می‌تواند بین دو ارزش بحرانی صفر و یک قرار بگیرد. این مطالب در شکل (۱) به سهولت قابل مشاهده می‌باشد. (۵) اگر فرض کنیم آنچه که تجارت می‌شود در واقع همان تجارت بالقوه کشورهاست، کسینوس می‌تواند معیاری برای شدت مورد انتظار تجارت بین دو کشور نامیده شود. معیار تشابه تنها شدت جریان تجارت متقابل مورد انتظار را از کشور صادرکننده i به کشور واردکننده j ام بر مبنای الگوهای تجاری موجودشان ارائه می‌دهد. این معیار درباره تشخیص پتانسیل واقعی چیزی نمی‌گوید. به عبارت دیگر ممکن است که تجارت دو کشور کاملاً به هم شبیه باشد، در حالی که

وارداتی ایران از هند طی سال‌های مورد بررسی، همانطور که بیشتر اشاره شد، گروه کالایی محصولات معدنی (۰۵) بوده است. گروه محصولات شیمیایی با ۱۵ درصد و گروه فلزات معمولی و مصنوعات آن با ۱۲ درصد سهم از واردات ایران طی این دوره دیگر اقلام مهم وارداتی از کشور هند محسوب می‌شوند (جدول ۲).

اقلام کالایی چون نفت خام و روغن خام حاصل از مواد معدنی قیری سایر (کد ۲۷۱۰۰۰)، سنگ آهن به هم فشرده نشده (کد ۲۶۰۱۱۱)، محصولات تخت نوردشده سایر (۲۳۱۰۴۹)، محصولات تخت نوردشده به ضخامت بیش از ۱۰ میلیمتر (کد ۷۲۰۸۳۶) و لوله از نوعی که برای خطوط نفت یا گاز به کار می‌رود (کد ۷۳۰۶۱۰) به ترتیب با سهم ۴۷، ۴، ۴ و ۳ درصد سهم از کل واردات ایران طی دوره مورد بررسی اصلی‌ترین کالاهای وارداتی کشور از هند محسوب می‌شوند (جدول ۲).

۴- ظرفیت‌های توسعه همکاری تجاری میان ایران و هند

گسترش همکاری‌های اقتصادی-تجاری بین کشورها نیازمند زمینه‌سازی‌های مختلفی است که یکی از آن‌ها امکان تامین نیازهای هر شریک توسط طرف مقابل است. بنابراین مفهوم درجه تکمیل به عنوان ابزاری مناسب برای بررسی وجود ظرفیت در جهت گسترش روابط بین کشورها از اهمیت برخوردار می‌گردد.

درجه اکمال تجاری میزان انطباق صادرات کشور صادرکننده با واردات کشور واردکننده را نشان می‌دهد. بنابراین هنگامی که کالاهای صادراتی یک کشور مشابه کالاهای وارداتی (نیازهای وارداتی) کشور دیگر است، این دو کشور می‌توانند نسبت به توسعه تجارت با یکدیگر اقدام ورزند.

روش‌های برآورد تعیین تجارت بالقوه بین دو کشور، در دو گروه قابل دسته‌بندی هستند. گروه نخست اندازه عددی تجارت بالقوه بین دو کشور را ارائه می‌دهد و گروه دوم تنها امکان‌پذیری یا عدم امکان‌پذیری گسترش تجارت بالقوه بین دو کشور را معین می‌نماید، بدون آن که نیازی به تعیین میزان عددی ظرفیت بالقوه تجارت بین دو کشور باشد. معیار کسینوس در این گروه جای می‌گیرد و صرفاً درجه اکمال تجاری کشورها با یکدیگر را تعیین می‌نماید.

۴-۱- روش شناسی

در مقاله حاضر به منظور تعیین ظرفیت‌های توسعه همکاری تجاری میان ایران و هند از معیار کسینوس (Cosine) استفاده می‌نماییم. این معیار، نخستین بار در کتاب اقتصاد ریاضی «روی آلن» در سال ۱۹۷۰ مطرح گردید. وی درجه اکمال تجاری را براساس کسینوس زاویه دو بردار صادرات و واردات دو کشور اندازه گرفت. در رابطه محاسباتی که در ادامه می‌آید، Z و K به ترتیب مربوط به کشور صادرکننده، کشور واردکننده و گروه کالایی می‌باشند. X_{jk} جریان تجارت کالایی k از کشور i به کشور j است. اگر تمام واردکننده‌های کالایی k از کشور i را با هم در نظر بگیریم، $E_{ik} = \sum_j X_{jk}$ است که کل صادرات کشور i به جهان می‌باشد و اگر تمام صادرکنندگان کالایی k به کشور j را در نظر بگیریم، $M_{jk} = \sum_i X_{ik}$ است که بیانگر کل واردات کشور j از جهان در مورد کالایی k می‌باشد. بردار صادرات کشور i ترکیبی از n قلم کالا می‌باشد. $(n = 1, 2, \dots)$ که با حرف E_i نمایش داده می‌شود. به همین ترتیب M_j نیز بردار واردات کشور j با n قلم کالا $(n = 1, 2, \dots)$ می‌باشد. با تعیین زاویه دو بردار در فضای کالایی n بعدی می‌توان این دو بردار را با هم مقایسه نمود. زاویه کوچک نشان می‌دهد

معلوم نیست که آن‌ها واقعاً با یکدیگر تجارت کرده باشند. به علاوه وقتی که تشابهات مقایسه می‌شوند، نه دلیل رخ دادن این وضعیت را توضیح می‌دهند و نه رفتاری را که ممکن است متقابلاً رخ دهد. برای اینکه خواندن و تفسیر این معیار راحت‌تر باشد، ضریب تشابه را به صورت شاخص در می‌آوریم. در این صورت ارزش‌ها در محدوده صفر تا ۱۰۰ قرار گرفته و به صورت درصد بیان می‌شوند. برای این منظور کافی است که کسینوس‌های به دست آمده را در عدد صد ضرب نمود.

علاوه بر محاسبه تشابه ساختار صادرات-واردات می‌توان از این معیار برای اندازه‌گیری درجه تشابه در ساختار صادرات-صادرات دو کشور نیز استفاده نمود. یعنی تشابه صادرات کشور A و صادرات کشور B. هرچه تشابه در این مورد بیشتر

باشد نشان دهنده این است که دو کشور کالاهای مشابهی را صادر می‌کنند و در نتیجه ساختار صادراتی رقابتی‌تری بین دو کشور وجود دارد (به عبارت دیگر مفهوم درجه تکمیل در اینجا کاربرد ندارد، بلکه رقابت مطرح می‌شود). همین محاسبه می‌تواند برای الگوهای واردات دو کشور انجام گیرد. در این صورت کسینوس، درجه رقابت را در ساختار صادرات (یا واردات) کشورها نشان خواهد داد.

۴-۲- داده‌ها

آمار تجارت کالایی (صادرات و واردات) ایران و هند با جهان طی سال‌های ۲۰۰۳-۱۹۹۹ از نرم‌افزار آماری PC/TAS استخراج گردید. آمار مزبور در

جدول ۳- شاخص کسینوس برای تعیین امکان‌پذیری توسعه صادرات ایران به هند در سطوح بخشی

و گروه کالایی طی دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹

بخش کشاورزی	۰/۰۱۶۳۷	۰/۰۳۳۷۶	۰/۰۷۳۰۱	۰/۰۳۱۷۴	۰/۰۲۸۲۴
گروه ۱	۰/۰۰۸۵۶	۰/۰۲۵۷۱	۰/۰۲۱۷۰	۰/۱۸۳۰۱	۰/۱۳۹۷۶
گروه ۲	۰/۰۶۰۳۲	۰/۰۹۴۹۰	۰/۱۴۶۶۴	۰/۰۸۰۴۴	۰/۰۹۷۸۲
گروه ۳	۰/۰۶۹۲۳	۰/۱۳۷۵۵	۰/۰۹۳۳۶	۰/۰۶۴۸۰	۰/۰۶۰۴۷
گروه ۴	۰/۰۲۰۱۸	۰/۰۵۰۴۴	۰/۰۶۲۸۵	۰/۱۱۰۲۲	۰/۱۱۵۱۴
بخش غیر کشاورزی	۰/۷۹۱۵۰	۰/۹۲۱۱۵	۰/۹۰۲۵۵	۰/۹۱۴۹۸	۰/۹۰۹۰۳
گروه ۵	۰/۹۴۲۳۱	۰/۹۹۴۰۹	۰/۹۹۳۲۷	۰/۹۹۲۸۴	۰/۹۹۴۰۰
گروه ۶	۰/۰۳۲۲۵	۰/۱۲۴۸۰	۰/۱۴۳۶۰	۰/۱۵۷۷۵	۰/۱۹۳۱۹
گروه ۷	۰/۱۸۲۹۸	۰/۲۴۱۸۳	۰/۳۵۱۲۰	۰/۴۹۷۵۸	۰/۴۷۰۱۶
گروه ۸	۰/۰۸۴۵۷	۰/۲۲۲۷۲	۰/۲۱۴۹۶	۰/۲۰۱۶۵	۰/۴۶۶۷۴
گروه ۹	۰/۰۱۳۷۱	۰/۰۳۴۷۶	۰/۷۱۱۲۲	۰/۷۲۹۹۷	۰/۲۰۶۸۷
گروه ۱۰	۰/۲۱۸۵۹	۰/۳۰۵۱۶	۰/۳۴۵۸۱	۰/۴۶۷۶۴	۰/۳۵۴۰۹
گروه ۱۱	۰/۰۰۱۰۸	۰/۰۰۰۷۱	۰/۰۰۲۷۱	۰/۰۰۰۹۴	۰/۰۰۲۸۱
گروه ۱۲	۰/۰۵۳۸۳	۰/۰۷۵۲۳	۰/۱۳۲۸۳	۰/۱۳۵۳۴	۰/۱۸۸۳۹
گروه ۱۳	۰/۰۵۱۵۱	۰/۱۰۱۸۳	۰/۱۹۴۹۰	۰/۳۲۸۵۰	۰/۴۲۹۸۳
گروه ۱۴	۰/۰۰۲۰۷	۰/۰۰۸۱۷	۰/۰۰۴۱۵	۰/۰۰۵۷۴	۰/۰۰۲۹۳
گروه ۱۵	۰/۲۵۴۲۴	۰/۲۱۰۲۰	۰/۰۹۰۶۸	۰/۱۴۶۶۳	۰/۲۱۸۹۲
گروه ۱۶	۰/۱۸۸۵۸	۰/۱۱۸۹۱	۰/۱۴۸۹۷	۰/۱۰۴۷۰	۰/۲۸۴۵۳
گروه ۱۷	۰/۱۱۴۸۷	۰/۱۷۹۸۲	۰/۱۱۰۹۱	۰/۰۹۸۵۰	۰/۴۰۰۳۴
گروه ۱۸	۰/۰۷۰۰۶	۰/۰۷۹۸۹	۰/۱۸۴۱۳	۰/۱۵۳۰۶	۰/۱۱۵۷۳
گروه ۱۹	۰/۱۰۱۵۵	۰/۰۳۲۵۲	--	۰/۳۲۰۱۰	۰/۱۷۱۰۹
گروه ۲۰	۰/۱۴۳۰۱	۰/۲۰۳۶۲	۰/۲۸۵۷۱	۰/۲۶۶۹۲	۰/۳۲۴۵۹
گروه ۲۱	۰/۲۳۵۲۲	۰/۵۴۶۶۳	۰/۵۸۴۱۶	۰/۷۶۲۶۲	۰/۹۲۷۱۹

منبع: یافته‌های پژوهش

سطح کدهای ۶ رقمی HS نگارش سال ۲۰۰۴ بوده است.

۳-۴- تجزیه و تحلیل نتایج جهت تعیین ظرفیت بالقوه صادرات ایران

به هند

هنگامی که ظرفیت صادراتی ایران به هند در سطح کل کالاها مدنظر قرار می‌گیرد، ملاحظه می‌شود صادرات ایران با نیازهای وارداتی هند از درجه اکمال بالایی برخوردار است (۰/۸۸۵). ضمن آنکه در روند زمان و با توجه به رشد ۳/۶ درصدی شاخص طی این دوره ساختار کالاهای تجاری به گونه‌ای خواهد بود که امکان توسعه صادرات ایران را فراهم خواهد کرد. به عبارت دیگر، می‌توان این کشور را در زمره کشورهایی قرار داد که لازم است صادرات ایران به آن‌ها مورد توجه بیشتری قرار گیرد.

در ادامه، وضعیت اکمال و شباه تجاری ایران با هند به تفکیک بخش‌های اقتصادی (کشاورزی و غیرکشاورزی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. ضمن آنکه در مورد هر بخش گروه‌های کالایی بایبشتین پتانسیل تجاری نیز معرفی می‌گردند.

محاسبه شاخص کسینوس، در سه سطح صورت پذیرفته است. در سطح کل تجارت کالایی دو کشور (سطح نخست)، یعنی شاخص کسینوس برای کد های کالایی محاسبه شده و مجموع آن برای کل تجارت در نظر گرفته شده است. در سطح گروه کالاهای بخش کشاورزی و غیرکشاورزی (سطح دوم) که در این سطح کالاها به دو بخش کشاورزی و غیرکشاورزی تقسیم شده و برای هر یک شاخص کسینوس محاسبه شده است. (کالاهای بخش کشاورزی کدهای ۰۱۰۱۱ تا ۲۴۰۳۹۹ سیستم HS یعنی قسمت‌های تعرفه‌ای ۱ تا ۴ را شامل می‌شود و کالاهای بخش غیرکشاورزی کدهای ۲۵۱۰۰ تا ۹۷۰۶۰۰ سیستم HS یعنی قسمت‌های تعرفه‌ای ۵ تا ۲۱ را دربرمی‌گیرد). در سطح ۲۱ گروه تعرفه‌ای سیستم HS (سطح سوم) براساس قوانین و مقررات سالیانه کشور که در واقع دربردارنده کدهای زیر می‌گردد.

جدول ۴- شاخص کسینوس برای تعیین امکان‌پذیری توسعه واردات ایران از هند در سطوح بخشی و

گروه کالایی طی دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۹

بخش کشاورزی	۰/۱۹۶۰۲	۰/۲۰۳۰۰	۰/۱۹۷۴۲	۰/۲۹۸۷۱	۰/۳۲۲۸۹
گروه ۱	۰/۱۰۵۰۷	۰/۰۶۵۱۵	۰/۲۴۰۲۵	۰/۰۳۴۵۱	۰/۲۵۶۹۱
گروه ۲	۰/۲۶۵۳۱	۰/۲۷۵۰۳	۰/۲۰۰۴۹	۰/۳۵۲۸۸	۰/۴۳۸۴۷
گروه ۳	۰/۰۰۲۱۷	۰/۰۰۶۴۹	۰/۰۱۴۵۱	۰/۰۷۲۳۰	۰/۰۰۴۹۱
گروه ۴	۰/۲۴۵۸۱	۰/۴۴۹۲۲	۰/۶۶۹۲۶	۰/۶۳۱۸۲	۰/۶۰۶۴۷
بخش غیرکشاورزی	۰/۰۳۳۹۶	۰/۱۲۶۲۲	۰/۱۹۷۴۱	۰/۰۹۳۲۹	۰/۲۵۲۲۳
گروه ۵	۰/۴۴۶۴۵	۰/۹۵۷۵۳	۰/۹۸۵۱۹	۰/۹۶۵۳۱	۰/۹۵۷۶۶
گروه ۶	۰/۳۵۴۹۹	۰/۳۴۷۴۹	۰/۴۴۱۳۸	۰/۴۳۵۲۲	۰/۴۶۵۹۳
گروه ۷	۰/۲۲۹۳۵	۰/۴۲۷۲۴	۰/۵۳۰۹۷	۰/۵۹۱۹۸	۰/۶۵۸۰۵
گروه ۸	۰/۰۳۰۶۶	۰/۰۲۵۹۳	۰/۰۰۹۵۱	۰/۰۲۴۵۹	۰/۱۰۴۶۶
گروه ۹	۰/۰۶۶۵۱	۰/۰۵۵۸۰	۰/۰۳۷۸۴	۰/۱۰۵۲۱	۰/۰۹۸۸۳
گروه ۱۰	۰/۳۴۱۷۴	۰/۲۳۲۴۶	۰/۲۶۰۵۹	۰/۲۷۰۴۱	۰/۲۰۰۴۲
گروه ۱۱	۰/۰۳۴۷۲	۰/۰۴۸۹۷	۰/۰۳۶۱۶	۰/۰۲۷۲۵	۰/۰۴۵۷۵
گروه ۱۲	۰/۰۱۷۴۵	۰/۰۲۸۳۹	۰/۰۹۶۴۶	۰/۲۴۵۰۷	۰/۰۹۸۱۸
گروه ۱۳	۰/۰۶۳۹۵	۰/۰۷۸۳۱	۰/۰۸۴۴۵	۰/۰۹۵۹۲	۰/۱۰۱۸۸
گروه ۱۴	۰/۰۰۰۵۸	۰/۰۰۳۷۳	۰/۰۰۰۷۹	۰/۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۴۶
گروه ۱۵	۰/۲۹۰۷۹	۰/۲۴۱۴۷	۰/۲۱۱۳۰	۰/۲۰۵۹۱	۰/۱۳۶۴۵
گروه ۱۶	۰/۱۲۳۹۱	۰/۱۸۱۰۲	۰/۳۰۴۱۳	۰/۳۳۳۴۷	۰/۴۸۴۸۷
گروه ۱۷	۰/۷۲۷۵۵	۰/۷۷۷۳۶	۰/۷۳۶۴۹	۰/۷۱۸۴۷	۰/۵۷۷۸۱
گروه ۱۸	۰/۳۹۷۳۱	۰/۳۴۴۸۳	۰/۳۲۸۲۱	۰/۳۵۸۵۲	۰/۳۸۹۴۲
گروه ۱۹	۰/۳۹۷۱۷	۰/۰۹۵۹۵	--	۰/۰۸۵۸۳	۰/۱۵۷۷۱
گروه ۲۰	۰/۲۷۱۰۲	۰/۲۷۰۹۳	۰/۳۴۷۸۹	۰/۳۲۱۰۱	۰/۴۵۱۶۱

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول (۳)، نتایج محاسبات معیار کسینوس به منظور تعیین ظرفیت صادراتی ایران به هند در دو سطح بخشی و گروه کالایی را دربردارد. عمده پتانسیل صادراتی ایران به هند در مورد کالاهای غیر کشاورزی است که روند نسبتاً مثبتی را به نمایش می‌گذارد. در حالی که شاخص کسینوس بخش غیر کشاورزی در سال ۲۰۰۳ معادل ۰/۹۱ بوده، مقدار آن برای کالاهای بخش کشاورزی ۰/۰۳ بوده است. محصولات معدنی (شامل نفت)، اشیاء هنری، صنایع پلاستیکی و پوست و چرم بهترین کالاهایی صادراتی ایران را جهت گسترش تجارت با این کشور در برمی‌گیرند. در بخش کشاورزی نیز کالاهای موجود در گروه حیوانات زنده و فرآورده‌های صنایع غذایی می‌توانند در توسعه تجارت ایران با این کشور مدنظر قرار گیرند.

پوست و فرآورده‌های آن (گروه ۰۸) امکان‌پذیر بوده و لازم است صادرات ایران در این اقلام مورد توجه بیشتری قرار گیرد، زیرا صادرات ایران با نیازهای وارداتی این کشور از درجه اکمال بالا برخوردار بوده و مقدار آن در سال ۲۰۰۳ به ترتیب به میزان ۰/۹۹، ۰/۹۳، ۰/۴۷ و ۰/۴۶ بوده است.

اما در طرف مقابل گروه‌های محصولات معدنی (گروه ۰۵)، مواد پلاستیکی، کاتوچو و اشیاء ساخته شده از آن‌ها (گروه ۰۷)، محصولات صنایع غذایی (گروه ۰۴) و وسایل نقلیه (گروه ۱۷) از بالاترین پتانسیل جهت تامین نیازهای وارداتی ایران از هند برخوردار است. بنابراین در آینده روابط می‌توانند مورد توجه بیشتری قرار گیرند.

پی‌نوشت‌ها:

- 1- Linnemann. Op. cit, p.445.
- 2- Allen, Roy, G.D. "Mathematical Economics", (London, 1970), p.183.
- ۳- توضیحات بیشتر در قسمت اثبات ریاضی این فرمول ارائه شده است.
- ۴- جین اوبر، تحلی‌های ریاضی و کاربرد آن در اقتصاد و بازرگانی، ترجمه پور کاظمی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۱، ص ۱۶۳.
- ۵- لاینمن این فرمول را اولین بار در سال ۱۹۶۶ برای برآورد شباه تجاری به کار برده است.

منابع:

۱. جین اوبر، تحلیل‌های ریاضی و کاربرد آن در اقتصاد و بازرگانی، ترجمه پور کاظمی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۱.
2. Aire Vernon. Et al (1996). The Potential for Trade between The world Economy. Vol, 19.
3. Allen, Roy, G.D (1970). "Mathematical Economics". London. p.381.
4. B. L. Sharma, Preferences Similarity Hypothesis, The Indian Economic Journal, Jan.-Mar. 1984, pp. 79-96.
5. Central Intelligence Agency, The World Factbook, www.cia.gov.
6. Finger and Kreinin (1988). "Measure of Export-Import Similarity and its Possible Uses". [Welterwirtschaftliches. Archive 124, (3)], p. 905.
7. International Monetary Fund, Country Information, www.imf.org.
8. International Trade Center, Country Information, www.intracen.org.
9. International Trade Center (2004). PC/TAS.
10. Kellman and Schroder (1983). The Export Similarity, Economic Journal. 93 (369), p. 193.
11. Kennedy and Mchugan (1983). Taste Similarity and Intensity. [Welterwirtschaftliches. 119(1)], p.84.
12. United Nations Conference For Trade And Development, World Investment Report, www.unctad.org.
13. World Bank, Country Brief, www.worldbank.org.
14. World Trade Organization, Trade Policy Review, www.wto.org.

۴-۴ تجزیه و تحلیل نتایج جهت تعیین ظرفیت بالقوه واردات ایران از هند

اکمال تجاری وارداتی ایران از هند در سطح کل کالاها، بسیار نازل است (مقدار شاخص برابر ۰/۱۳ است). اما پیش‌بینی می‌شود در آینده (با عنایت به روند گذشته شاخص) از مبادی مهم برای تامین نیازهای ایران باشد. زیرا مقدار شاخص طی این دوره به‌طور متوسط ۴۸/۶ درصد رشد داشته است. در ادامه، وضعیت اکمال تجاری واردات ایران از هند در سطوح بخشی و گروه کالایی ارائه می‌شود. به‌هنگام بررسی، گروه‌های کالایی با بیشترین پتانسیل صادراتی هند به ایران نیز معرفی می‌گردند. نتایج محاسبات به منظور تعیین ظرفیت وارداتی ایران از هند به تفکیک بخشی و گروه کالایی در جدول (۴)، آورده شده است.

۵- جمع‌بندی

هدف این مقاله کسب شناختی اجمالی از اوضاع داخلی کشور هندوستان به‌ویژه به لحاظ اقتصادی-تجاری و تعیین ظرفیت‌های توسعه تجاری با ایران بوده است. در این راستا، ابتدا ساختار اقتصادی این کشور به‌طور اجمالی مورد ارزیابی قرار گرفت تا نشانه‌های عدم توسعه یافتگی و نیز روند تحولات اقتصادی به‌اختصار معلوم گردد. سپس وضعیت بخش خارجی اقتصاد هندوستان مورد بررسی اجمالی قرار گرفت. در این قسمت کالاهای عمده تجاری (صادراتی-وارداتی) این کشور و شرکای مهم طرف تجارتش به‌انضمام گذری بر سیاست تجاری و تحولات نرخ ارز هندوستان ارائه شده است.

در گامی دیگر، اقدام به بررسی روند تجارت میان ایران و هند نمودیم تا مشخص شود جهت‌گیری روابط تجاری دو طرف طی سال‌های اخیر چگونه بوده است. بررسی‌ها نشانگر آن است که صادرات ایران به هند که همواره کمتر از واردات ایران از این کشور بوده، بر صنوبر محصولات گروه مواد شیمیایی (۰۶) چون آمونیاک بدون آب (کد ۲۸۱۴۱۰) متمرکز بوده است. در طرف مقابل عمده واردات ایران از این کشور محصولات معدنی چون نفت خام و روغن خام حاصل از مواد معدنی قیری-سایر (کد ۲۷۱۰۰۰) و سنگ آهن به‌هم فشردن نشده (کد ۲۶۰۱۱) را در برمی‌گرفته است. اما آیا ظرفیت تجاری دو کشور حداکثر در حد ۱/۲ میلیارد دلار (معادل مجموع صادرات و واردات طرفین در سال ۲۰۰۳) محدود می‌گردد یا این میزان قابل افزایش خواهد بود. در صورتیکه امکان افزایش وجود داشته باشد، کدام گروه‌های کالایی در اولویت قرار خواهند داشت؟

نتایج نشانگر آن است که بیشترین امکان توسعه صادرات ایران به هند در مورد کالاهای محصولات معدنی (گروه ۰۵)، اشیاء هنری، اشیاء کلکسیون یا عتیقه (گروه ۲۱)، مواد پلاستیکی، کاتوچو و اشیاء ساخته شده از آن‌ها (گروه ۰۷)